

ΑΝΑΘΕΤΟΥΣΑ ΑΡΧΗ:

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων – Ενιαίος Διοικητικός Τομέας
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης «Ε.Π. Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

« ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ »

Π.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ - ΜΕΛΕΤΗ

Τεύχος Α': Συμπεράσματα & Προτάσεις

Σπ. Μερκούρη 38, 11634, Αθήνα

Τηλ: 210-7298192, Fax: 210-7298197

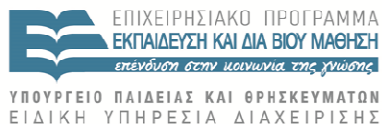
Email: proopt@otenet.gr

Αύγουστος 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα Τεύχους Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΜΕΡΟΣ Ι: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ	4
1. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5
1.1 Θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά - Κρίσιμα ζητήματα	5
<i>Ευρήματα</i>	5
<i>Συμπεράσματα</i>	6
1.2 Νοηματοδότηση ποιοτήτων – αποτύπωση στάσης	8
<i>Ευρήματα</i>	8
<i>Συμπεράσματα</i>	9
1.3 Εμπειρία αντιμετώπισης κρίσιμων καταστάσεων – προκλήσεων	11
<i>Ευρήματα</i>	11
<i>Συμπεράσματα</i>	14
2. ΠΡΟΦΙΛ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ & ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ	15
3.1 Παρόντα και εν δυνάμει αρχετυπικά χαρακτηριστικά	15
<i>Ευρήματα</i>	15
<i>Συμπεράσματα</i>	15
3.2 Διασυνδεσιμότητα χαρακτηριστικών – Προφίλ σήμερα / αύριο	16
<i>Ευρήματα</i>	16
<i>Συμπεράσματα</i>	17
3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ	18
<i>Πίνακας ευρημάτων</i>	18
<i>Συμπεράσματα</i>	19
4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	20
<i>Ευρήματα</i>	20
<i>Συμπεράσματα</i>	20
ΜΕΡΟΣ ΙΙ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ	
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	21
1. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΕΠΙΠΕΔΩΝ	21
1.1 Επίπεδο Στρατηγικής	21
1.2 Επίπεδο Εφαρμογής	22
2. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	23
2.1 Σκεπτικό	23
2.2 Κατηγορίες προτεινομένων ενεργειών	24

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν είναι το **Τεύχος Α΄** της **Τελικής Έκθεσης - Μελέτης**, η οποία συνιστά το τρίτο και τελικό Παραδοτέο του έργου «Εκπόνηση μελέτης για την εφαρμογή των προγραμμάτων επιχειρηματικότητας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση», που ανέθεσε η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π. Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση στην εταιρεία CMT ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΠΕ, με υπεργολάβο την εταιρεία TETRAS.

Εδώ συντίθενται τα συμπεράσματα από το σύνολο των ενεργειών του έργου και διατυπώνονται προτάσεις για τον σχεδιασμό στοχευμένων πολιτικών στην εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα.

Πιο συγκεκριμένα, στις σελίδες που ακολουθούν παρουσιάζονται:

- Μέρος I: Καταγραφή των συμπερασμάτων από τα ευρήματα της έρευνας πεδίου.
- Μέρος II: Διατύπωση προτάσεων για ενέργειες βελτιωτικές της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα στη νέα προγραμματική περίοδο.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι για την διευκόλυνση της κατανόησης των συμπερασμάτων και προτάσεων που διατυπώνονται στο παρόν Τεύχος, **πρέπει αυτό να μελετηθεί παράλληλα με το Τεύχος Ευρημάτων** (Τεύχος Β΄ Ενδιάμεσης Έκθεσης - Παραδοτέο 2) και ίσως και με την **Ερευνητική Μεθοδολογία** του έργου (Παραδοτέο 1).

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τα μέλη της ομάδας έργου και τους άλλους συνεργάτες των εταιρειών για την πολύτιμη βοήθειά τους στην εκτέλεση του έργου.

Στέφανος Μιχιώτης

Επιστ. Υπεύθυνος

ΜΕΡΟΣ Ι: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

Σύμφωνα με τους στόχους της ερευνητικής μεθοδολογίας του συνολικού έργου, η μελέτη οφείλει να εξετάσει τα δεδομένα της έρευνας πεδίου αναφορικά με τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι κύριες ομοιότητες και διαφορές αντιλήψεων για την επιχειρηματικότητα ανάμεσα στους διάφορους συντελεστές των προγραμμάτων;
- Με ποιες άλλες, υπάρχουσες ή εν δυνάμει, ποιότητες και θετικά πρότυπα μπορούν αυτές οι αντιλήψεις να συσχετισθούν, ώστε να μην λειτουργήσουν σαν εμπόδια, αλλά σαν 'ελκυστές';
- Με ποιον τρόπο αντιμετωπίζουν τα θετικά και αρνητικά στοιχεία της επιχειρηματικότητας (και όχι μόνο) οι μαθητές, οι εκπαιδευτικοί και οι διοικητικοί; Πού υπάρχουν κοινά σημεία και πού σοβαρές διαφορές στη στάση τους;
- Ποια είναι τα στοιχεία της επιχειρηματικής προσπάθειας που τους είναι γνώριμα, ποια είναι τα άγνωστα και ποια τους προξενούν (υποσυνείδητο) φόβο;
- Ποιο πιστεύουν ότι θα έπρεπε να είναι το περιεχόμενο των νέων προγραμμάτων; Ποια μορφή πρέπει να έχουν αυτά και ποιες μέθοδοι και τεχνικές πρέπει να χρησιμοποιηθούν, ώστε να μεγιστοποιηθεί η επίδρασή τους;
- Ποια τα χαρακτηριστικά (γνώσεις, δεξιότητες, θέληση κλπ) που πρέπει να έχουν οι μαθητές και εκπαιδευτικοί που θα συμμετάσχουν στα νέα προγράμματα;

Στα πλαίσια αυτά, η μελέτη θα επισημάνει τα σημαντικότερα ευρήματα και θα τα συνδέσει με άλλες καταστάσεις, σε μια πρώτη προσπάθεια ερμηνείας τους. Όμως, σε πολύπλοκα προβλήματα η ερμηνεία των ευρημάτων – πολύ δε μάλλον των αιτίων τους - δεν μπορεί να είναι προνόμιο ενός μελετητή, αλλά πρέπει να αποτελέσει συλλογική διαδικασία. Παράλληλα ο μελετητής θα υποδείξει τρόπους για την αξιοποίηση ή αντιμετώπιση των ευρημάτων αυτών.

Απαντώντας με τον τρόπο αυτό στα ανωτέρω ερωτήματα και συνδυάζοντας τα πορίσματα από τι δύο ανασκοπήσεις, θα προκύψουν οι απαιτούμενες από την προκήρυξη του έργου προτάσεις στα εξής βασικά ζητήματα:

- Με τι εκπαιδευτικούς στόχους και προτεραιότητες πρέπει να σχεδιαστούν οι νέες δράσεις στην αφετηρία της νέας προγραμματικής περιόδου και
- Ποια είναι τα σημαντικότερα εμπόδια για την επιτυχία των νέων προγραμμάτων και πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν επιτυχώς.

1. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1.1 Θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά - Κρίσιμα ζητήματα

Ευρήματα

1. Τα σημαντικότερα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά που αναδείχθηκαν κοινά ανάμεσα στις διάφορες ομάδες ήταν τα εξής:

Θετικά	Αρνητικά
<ul style="list-style-type: none"> • ευγένεια • επιμονή – υπομονή • θέληση - αποφασιστικότητα • εργατικότητα • γνώσεις • ειλικρίνεια • εντιμότητα - τιμιότητα • συνέπεια • επικοινωνία – κοινωνικότητα 	<ul style="list-style-type: none"> • αγένεια • εγωισμός, ατομισμός • αλαζονεία, έπαρση • τεμπελιά – οκνηρία • άγνοια • ψευτιά • ανεντιμότητα • ασυνέπεια
<ul style="list-style-type: none"> • εξυπνάδα • ευελιξία - προσαρμοστικότητα • οργάνωση – προγραμματισμός • μεθοδικότητα - σύστημα 	<ul style="list-style-type: none"> • γραφειοκρατία • χρήματα - φιλοχρηματία

2. Σε όλες τις ομάδες ελέγχου οι ποιότητες αυτές διατήρησαν σταθερό το (θετικό ή αρνητικό) πρόσημό τους, που δείχνει ότι **υπάρχει συναντίληψη** ως προς το αξιακό τους πρόσημο.
3. Ο τρόπος διάδοσης - καθιέρωσης των θετικών αυτών ποιοτήτων ή αντιμετώπισης των αρνητικών είναι διαφορετικός ανά ομάδα στόχου, πράγμα θεμιτό και σχετικό με την διαφορετική στάση που δείχνει να έχει κάθε ομάδα απέναντι στα πράγματα.
4. Από τις ποιότητες αυτές μόνο 4 αρνητικές (*οκνηρία, φιλοχρηματία, ψευτιά, εγωισμός*) συσχετίστηκαν με την αρχή της **μη-ανάμιξης** (σε ποσοστά 31-24-13-12%), γεγονός που δείχνει άγνοια τρόπου ή μη επιθυμία αντιμετώπισης.
5. Συσχετίζοντας στη βάση της αντίθεσης ή συμπληρωματικότητας τις αναδυθείσες ποιότητες, σχηματίζονται ορισμένες ομάδες (clusters), που αντιστοιχούν σε **κρίσιμα ζητήματα** (*critical issues*) (Πίνακας 2β Τεύχους Β' Ενδιάμεσης Έκθεσης). Ανάμεσά τους υπάρχουν κάποια που συνιστούν κοινό τόπο και βάση αναφοράς και κάποια άλλα που δείχνουν κενά γνώσεων / εμπειρίας ή υποτιμημένες πλευρές της επιχειρηματικότητας.

6. Για τους μαθητές τα θέματα της *οργάνωσης-μεθοδικότητας, της συνέπειας* και της *ευελιξίας-προσαρμοστικότητας-ανοικτού μυαλού* δεν φαίνεται ν' αποτελούν γι αυτούς προτεραιότητα ή δεν έχουν τύχει της προσοχής τους. Στα θέματα αυτά οι υπόλοιπες ομάδες αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία, με τους επιχειρηματίες να εστιάζουν κυρίως στην οργάνωση.
7. Αντιθέτως, τα στοιχεία της *αισιοδοξίας, της εξυπνάδας* και του *φόβου* εντοπίζονται μόνο ή κυρίως στους μαθητές, ενώ απουσιάζουν ή υπολείπονται στις άλλες ομάδες που αποτελούνται από ενήλικες. Στον φόβο οι επιχειρηματίες μάλλον αντιπαραθέτουν το *ρίσκο*.
8. Μαθητές και εκπαιδευτικοί δίνουν μεγαλύτερη σημασία, σε σχέση με τους υπόλοιπους, στην *ευγένεια - αγένεια* και στην επιμονή & υπομονή.
9. Οι παράγοντες για μια επιτυχημένη επιχειρηματικότητα που όλοι συμφωνούν ότι απαιτούνται είναι: οι *γνώσεις, η αποφασιστικότητα, η τιμιότητα, η εργατικότητα* και η *επικοινωνία*.
10. Τέλος, *διορατικότητα* και *δημιουργικότητα* περνούν απαρατήρητες (σαν κρίσιμες ποιότητες από εκπαιδευτικούς και μαθητές εντοπίζεται κυρίως από τους επιχειρηματίες, γεγονός που σημαίνει ότι

Συμπεράσματα

1. Η συμμετοχή των μαθητών στα νέα προγράμματα μπορεί να εξασφαλιστεί αν αυτά περιλαμβάνουν στοιχεία που, σύμφωνα με τα ευρήματα, είναι γι αυτούς οικεία ή ζητήματα που (και) οι ίδιοι αναγνωρίζουν ως σημαντικά.
2. Όμως, η εκπαίδευσή τους δεν πρέπει να μείνει σ' αυτά, αλλά να εστιάσει:
 - Στις ποιότητες που οι ίδιοι ανέδειξαν 'χαμηλά' στην κατάταξη και που κρίνεται ότι είναι ζητούμενο να γνωρίσουν καλύτερα και
 - Στα σημεία όπου υπάρχει απόκλιση από τις άλλες ομάδες και ιδίως από τους επιχειρηματίες.
3. Παρομοίως, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να ευαισθητοποιηθούν και να κατανοήσουν τα δικά τους ελλείμματα ποιότητων, που αντιστοιχούν σε μονομερή / στρεβλή ερμηνεία του επιχειρείν και να δουν την συνολική του εικόνα. Αλλιώς, δεν είναι δυνατό να μπορέσουν να διευκολύνουν τους μαθητές να αναδείξουν τις δικές τους σχετικές ικανότητες.
4. Οι σχεδιαστές των προγραμμάτων πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους αφενός τα χαρακτηριστικά που ήταν οι βασικές επιλογές των ίδιων των επιχειρηματιών και αφετέρου τις ποιότητες που κυρίως ή μοναδικά ανέδειξαν οι μαθητές, προκειμένου να τα συνθέσουν.

[Παράδειγμα: η ευγένεια και η συνέπεια αποτελούν αμφότερα στοιχεία της πελατοκεντρικής προσέγγισης. Χρησιμοποιήσουν λοιπόν μια ιστορία εξυπηρέτησης πελατών, μπορούμε να φτάσουμε από το πρώτο χαρακτηριστικό (που πρωταγωνίστησε στους μαθητές) στη κατανόηση της σημασία του δεύτερου, που απουσίασε.]

5. Επίσης, τόσο οι σχεδιαστές των δράσεων, όσο και οι εκπαιδευτικοί που θα τις υλοποιήσουν πρέπει να διαχειριστούν τον κυνισμό που (αυτή την περίοδο) φαίνεται να έχουν αναπτύξει, προκειμένου να μην ακυρώσουν την *αισιοδοξία* που αναδείχθηκε μόνο στους μαθητές και είναι κλασικό γνώρισμα του επιχειρείν.
6. Προσοχή πρέπει να δοθεί και στην εκπαίδευση των μαθητών στην αντιμετώπιση της *σκηνήριας*, της *φιλοχρηματίας*, της *ψευτιάς* και του *εγωισμού*, ζητήματα τα οποία αντιμετωπίστηκαν με την λογική: *δεν με ενδιαφέρει, δεν με αφορά, δεν ξέρω*.
7. Τέλος, διοικητικοί και εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν υπόψη ότι, εάν αυτό που φαίνεται ως έλλειμμα και διαφορά αντιμετωπιστεί επιτυχώς, οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν πώς να συνθέτουν δημιουργικά τις αντιθέσεις που θα συναντήσουν αργότερα στη καριέρα και στη ζωή τους.

1.2 Νοηματοδότηση ποιότητας – αποτύπωση στάσης

Υπενθυμίζεται η σημασία των 4+1 περιοχών του Cynefin, που αντιστοιχούν σε τρόπους με τους οποίους οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται την εφαρμογή - διάδοση των θετικών χαρακτηριστικών ή/και την αντιμετώπιση των αρνητικών:¹

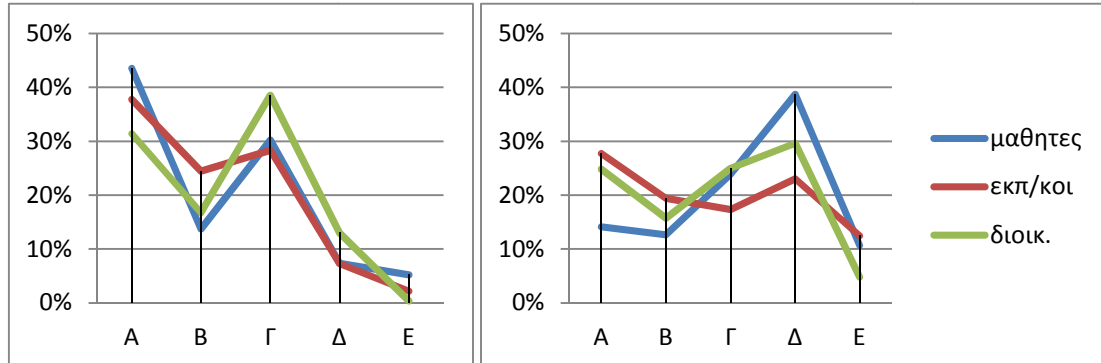
- A: Χρήση / επιβολή απλών και γνωστών κανόνων σε όλους ανεξαιρέτως
- B: Αναζήτηση οδηγιών από τους ειδικούς όταν η υπάρχουσα γνώση δεν αρκεί
- Γ: Ανάγκη διαλόγου / μη-επιβολής σε περιπτώσεις ύπαρξης διαφορών
- Δ: Ανάληψη δράσης (δημιουργικής ή καταστροφικής), ένεκα μη ύπαρξης άλλης λύσης
- Ε: Δεν γνωρίζω, δεν με αφορά, δεν συμμετέχω.

Ευρήματα²

1. Τα θετικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας φαίνεται να προκύπτουν (με σχετική ομοιομορφία ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες) ως εξής:

- με τη τήρηση κάποιων απλών και σταθερών κανόνων – προτύπων
- με τη δημιουργική χρήση του διαλόγου για την γνωριμία με το διαφορετικό και
- χωρίς την παρέμβαση της εμπειρογνομωσύνης ή της δράσης.

Δηλαδή, **τα καλά στοιχεία του επιχειρείν φαίνεται να ρυθμίζονται εύκολα** (απλά πρότυπα) **ή από μόνα τους** (αυτορρύθμιση).

Αντιμετώπιση θετικών

Αντιμετώπιση αρνητικών

2. Στα αρνητικά όμως στοιχεία τα πράγματα αλλάζουν και οι τρόποι αντίδρασης διαφοροποιούνται ανάλογα με την ομάδα:

- Σε γενικές γραμμές **ως κυρίαρχος τρόπος αντιμετώπισης προβλημάτων αναδύεται η (τιμωρητική) δράση**, η πρωτοβουλία της οποίας εκχωρείται σε «κάποιον άλλον». Αυτό συμβαίνει κυρίως στους μαθητές και τους διοικητικούς.
- οι κανόνες και ο διάλογος υποχωρούν ως μέθοδοι χειρισμού προβλημάτων:

¹ Οι επιχειρηματίες δεν έκαναν το Βήμα 3, λόγω της εξ αποστάσεως συμμετοχής τους.

² Για την απλοποίηση της συζήτησης και των γραφημάτων, οι 'συνοριακές' κατανομές, που ούτως ή άλλως ήταν ελάχιστες, έχουν διαμοιραστεί στις 4 βασικές περιοχές.

- οι μαθητές δείχνουν να αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους από τους κανόνες (ως μέσο επίλυσης διαφορών) και να την διατηρούν στον διάλογο,
 - οι εκπαιδευτικοί αποσύρουν ομοιόμορφα αλλά ελαφρώς την εμπιστοσύνη τους και από τους δύο αυτούς τρόπους
 - στους διοικητικούς υποχωρεί κυρίως ο διάλογος
 - η εμπειρογνωμοσύνη (εδώ και ως διαιτησία) μένει σταθερή σε όλους, '
 - ενώ το 'μην αγγίζεις' (περιοχή Ε) κερδίζει έδαφος παντού ως πρακτική 'αντιμετώπισης' των προβλημάτων.
3. Αξιοσημείωτη είναι η σχεδόν μηδενική επιλογή της δράσης ως τρόπου δημιουργίας - διάδοσης των θετικών ποιτητών. Η *δημιουργική* δράση (που συνδέεται με την καινοτομία και το επιχειρείν) κυμαίνεται σε ποσοστά κάτω του 10%, ενώ όταν πρόκειται για *τιμωρητική* δράση εξακοντίζεται στο 22-36%.
4. Αξιοσημείωτη επίσης είναι η ιδιαίτερα περιορισμένη (αλλά σταθερή) παρουσία του ρόλου των εμπειρογνωμόνων, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι η έρευνα έγινε σε περιβάλλον εκπαίδευσης. Ενδεχομένως αποτελεί ένδειξη αμφισβήτησης ή απαξίωσης του θεσμικού ρόλου των εκπαιδευτικών.

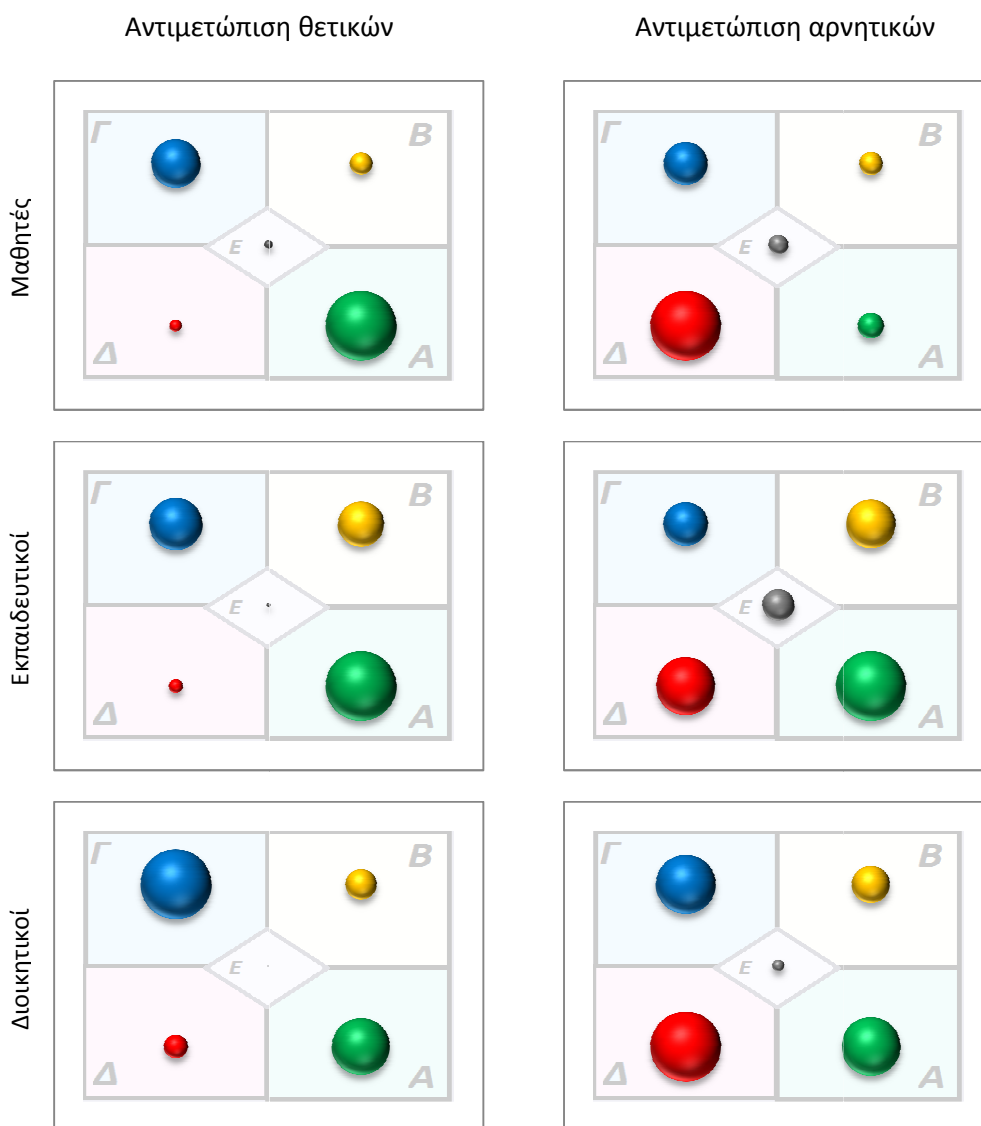
Στα γραφήματα που ακολουθούν παρουσιάζεται κατ' αντιπαραβολή η αντιμετώπιση θετικών και αρνητικών ζητημάτων ανά ομάδα ελέγχου.

Συμπεράσματα

1. Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα δεν μπορεί να αποδώσει καρπούς αν γίνεται με πνεύμα που προκρίνει την γραφειοκρατική - διαχειριστική αντίληψη. Για τον σκοπό αυτό, κρίνεται απαραίτητο να προηγηθούν κοινές δράσεις ενημερότητας και ευαισθητοποίησης των διοικητικών και εκπαιδευτικών που θα εμπλακούν στα νέα προγράμματα.
2. Η εκπαίδευση των μαθητών πρέπει να εστιάζει στην ανάληψη πρωτοβουλίας και την δημιουργική πλευρά της προσωπικής δράσης. Αυτό αποτελεί μεγάλη πρόκληση, καθώς θα χρειαστεί να αμφισβητήσει πολλά από τα κυρίαρχα μοτίβα του εκπαιδευτικού συστήματος.
3. Η ενθαρρυντική εξοικείωση όλων με μορφές διαλόγου (ιδίως στα θετικά) είναι ιδιαίτερα σημαντική και πρέπει να αποτελέσει:
 - βασική φιλοσοφία και τεχνική διεξαγωγής των νέων προγραμμάτων, που δεν πρέπει να γίνονται από καθέδρας (όπως θα επιβεβαιωθεί και σε επόμενη ενότητα)
 - βασική δεξιότητα στην οποία οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να ασκηθούν, καθώς διευκολύνει τη κατανόηση – ανίχνευση των αναγκών της αγοράς.

4. Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ομάδες, ως προς την αντιμετώπιση των αρνητικών ζητημάτων, μπορεί να αποτελέσουν και αντικείμενο διερεύνησης μέσω μελετών περιπτώσεων ή/και διερευνητικών σεναρίων. Ο τρόπος παρουσίασης αυτών των διαφοροποιήσεων στο παρακάτω διάγραμμα έχει ως εξής:

- Το μέγεθος των σφαιρών αντιστοιχεί στο ποσοστό της στάσης (Α, Β, Γ, Δ, Ε) που υιοθετεί η κάθε ομάδα για την αντιμετώπιση των θετικών και αρνητικών στοιχείων
- Διατηρώντας τα χρώματα του ερευνητικού εργαλείου, το πράσινο αντιστοιχεί στο Α, το κίτρινο στο Β, το μπλε στο Γ, το κόκκινο στο Δ και το γκριζό στο Ε.
- Αυξομείωση του μεγέθους της σφαίρας αντιστοιχεί σε αυξομείωση του % της αντίστοιχης στάσης.

Συγκριτική αναπαράσταση αντιμετώπισης θετικών και αρνητικών ζητημάτων ανά ομάδα ελέγχου.

1.3 Εμπειρία αντιμετώπισης κρίσιμων καταστάσεων – προκλήσεων

Επί της ουσίας, οι παρακάτω φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν στη διαδικασία παραπέμπουν σε μη-τεχνικές δεξιότητες (soft skills), που απαιτούνται για την αντιμετώπιση ορισμένων καταστάσεων – προκλήσεων, που επαναλαμβάνονται στην πορεία μιας επιχειρηματικής (και όχι μόνο) προσπάθειας.

<ol style="list-style-type: none"> 1. Θέλω ν' αλλάξουν τα πράγματα 2. Συγκεκριμενοποιώ αφηρημένες ιδέες 3. Επικοινωνώ κι ανταλλάσσω απόψεις 4. Προετοιμάζω αυτό που θέλω 5. Το εφαρμόζω & προσπαθώ να κυριαρχήσω 6. Αναλύω, τεκμηριώνω & προχωρώ 	<ol style="list-style-type: none"> 7. Εξισορροπώ αντίθετες τάσεις 8. Κάνω επιλογές με βάση τις εμπειρίες μου 9. Βάζω στόχους κι επιδιώκω νέες γνώσεις 10. Συστηματοποιώ τη γνώση που απέκτησα 11. Αμφισβητώ & αναθεωρώ τα δεδομένα μου 12. Υπερβαίνω τις αδυναμίες μου & ξαναρχίζω
--	--

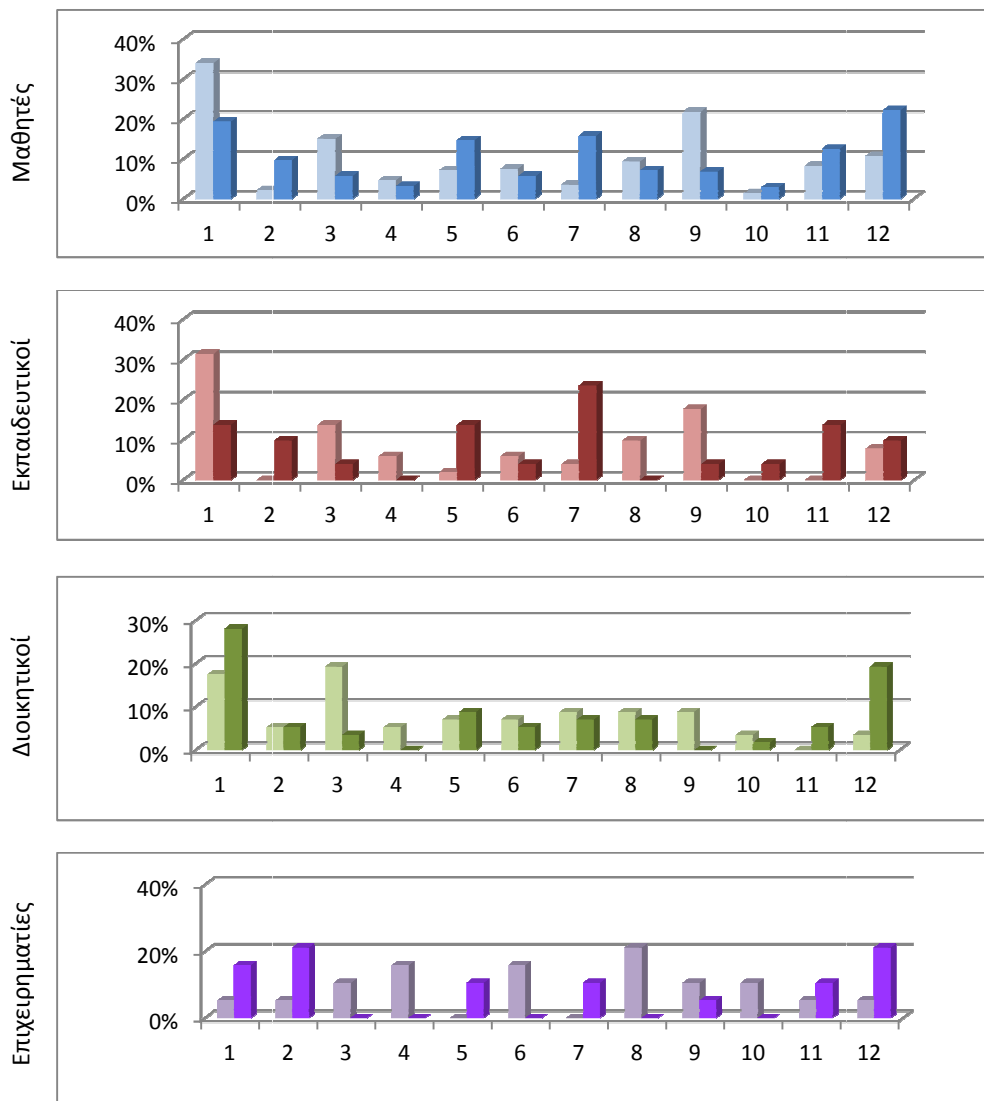
Χαρακτηρίζοντας μια κατάσταση ως *οικεία* ή *αδύνατη* να συμβεί στο χώρο μας, δηλώνουμε εμμέσως την ύπαρξη συλλογικής εμπειρίας χειρισμού της ή την ανυπαρξία ικανοτήτων για την εκπλήρωσή της. Τις πρώτες “τις έχουμε” σαν καταστάσεις ενώ στις δεύτερες έχουμε συνείδηση του ελλείμματος. Τις υπόλοιπες τις θεωρούμε δευτερεύουσας σημασίας ή αγνοούμε τις προϋποθέσεις για την αντιμετώπισή τους.

Ευρήματα

1. Με βάση τους πίνακες Τεύχους των Ευρημάτων, αλλά και τα διαγράμματα της επόμενης σελίδας, διαπιστώνουμε τα εξής:

- Για κάθε μια κατάσταση:

- [1] **ΑΛΛΑΓΗ:** Η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση: συνηθισμένη και ανέφικτη ταυτοχρόνως, για όλες τις ομάδες ελέγχου. Σε μαθητές και εκπαιδευτικούς η διαπιστωμένη εμπειρία υπερτερεί του διαπιστωμένου ελλείμματος, ενώ σε διοικητικούς και επιχειρηματίες είναι αντιστρόφως. Η αντίφαση αυτή πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής στα νέα προγράμματα.
- [2] **ΜΟΡΦΟΠΟΙΗΣΗ:** Ανύπαρκτη ως συλλογική εμπειρία, διαπιστωμένο έλλειμμα (έστω και μικρό για μαθητές, εκπαιδευτικούς και διοικητικούς). Εντύπωση προκαλεί η σημαντική παραδοχή αδυναμίας από τους επιχειρηματίες (21%).
- [3] **ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ:** Σημαντική έως μεγάλη εμπειρία από όλους (11-19%), με μικρό έως ανύπαρκτο διαπιστωμένο έλλειμμα. Κοινή βάση αναφοράς.
- [4] **ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ:** Σημαντική απόκλιση των 3 πρώτων ομάδων (μικρή εμπειρία με μικρότερο / ανύπαρκτο διαπιστωμένο έλλειμμα) σε σχέση με τους επιχειρηματίες (σημαντική εμπειρία και μηδενικό έλλειμμα).
- [5] **ΕΠΕΚΤΑΣΗ:** Ανύπαρκτη για όλους - παραίτηση λόγω των καιρών; - με διαπιστωμένο το έλλειμμα απ' όλους.

Συλλογική Εμπειρία και Διαπιστωμένα Έλλειμματα (ανοικτό – σκούρο χρώμα) ανά ομάδα ελέγχου

- [6] **ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ:** Παρομοίως με το [4]: Σημαντική απόκλιση των 3 πρώτων ομάδων (μικρή εμπειρία με μικρότερο / ανύπαρκτο διαπιστωμένο έλλειμμα) σε σχέση με τους επιχειρηματίες (σημαντική εμπειρία και μηδενικό έλλειμμα).
- [7] **ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ:** Σχεδόν ανύπαρκτη εμπειρία και με σημαντικό διαπιστωμένο έλλειμμα για όλους πλην διοικητικών.
- [8] **ΣΥΝΕΙΔΗΤΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ:** Τεράστια απόκλιση των 3 πρώτων ομάδων (μικρή εμπειρία με ελαφρώς μικρότερο διαπιστωμένο έλλειμμα) σε σχέση με τους επιχειρηματίες (εμπειρία 21% και έλλειμμα 0%). Η φύση του επιχειρείν δικαιολογεί το δεύτερο σκέλος.
- [9] **ΣΤΟΧΟΘΕΣΙΑ:** Σημαντικά αναπτυγμένη σε μαθητές και εκπαιδευτικούς ίσως λόγω εξετάσεων; - και λιγότερο σε επιχειρηματίες και διοικητικούς (!). Μικρό έως ελάχιστο έλλειμμα απ' όλους.

[10] ΟΡΓΑΝΩΣΗ: Παρομοίως με τα [4], [6] και [8]: Σημαντική απόκλιση των 3 πρώτων ομάδων (μικρή εμπειρία και μικρό διαπιστωμένο έλλειμμα) σε σχέση με τους επιχειρηματίες (σημαντική εμπειρία και μηδενικό έλλειμμα).

[11] ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ: Παρομοίως με τα [2] και [5]: μικρή έως ανύπαρκτη εμπειρία για όλους, διαπιστωμένο έλλειμμα απ' όλους, μικρότερα τα μεγέθη για τους διοικητικούς.

[12] ΥΠΕΡΒΑΣΗ: Παρομοίως με το [7]: μικρή εμπειρία και πολύ μεγάλο διαπιστωμένο έλλειμμα (19-21%) για όλους πλην εκπαιδευτικών αυτή τη φορά.

- Συνολικά:
 - Η επικοινωνία και δευτερευόντως η αλλαγή και η στοχοθεσία αποτελούν κοινή βάση (εμπειρίας) για όλες τις ομάδες
 - Από την άλλη, η υπέρβαση, η εξισορρόπηση και η αλλαγή αποτελούν μια άλλη κοινή βάση (διαπιστωμένου ελλείμματος).

2. Με βάση την παραπάνω ανάλυση, προκύπτουν οι παρακάτω 'οικογένειες' καταστάσεων (από πλευράς κοινών μοτίβων), που μπορούν να ληφθούν υπόψη στη δημιουργία κοινών εκπαιδευτικών στόχων, πχ κοινών ή σχετικών σεναρίων:

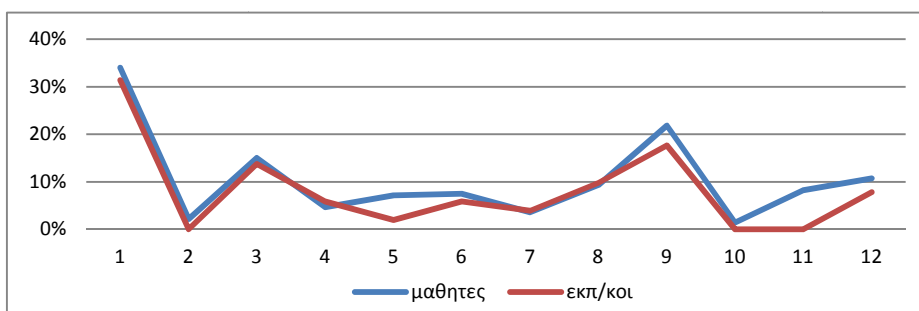
- [4] – [6] – [8] και [10] : χαμηλή συλλογική εμπειρία και χαμηλότερο διαπιστωμένο έλλειμμα για τις 3 'εκπαιδευτικές' ομάδες, έναντι μεγάλης εμπειρίας και μηδενικού ελλείμματος στο χώρο του επιχειρείν.
- [2] – [5] – [11] : χαμηλή έως ανύπαρκτη συλλογική εμπειρία και σημαντικό διαπιστωμένο έλλειμμα.
- [3] – [9] : σημαντικά μεγαλύτερη η συλλογική από τα διαπιστωμένα ελλείμματα, μπορεί να λειτουργήσει ως κοινή βάση αναφοράς σε όλες τις ομάδες.

3. Εξετάζοντας την διαδοχική ύπαρξη εμπειρίας και ελλειμμάτων, προκύπτουν τα εξής:

- Στη 'διαδρομή' [12] – [1] – [2] υπάρχουν διαδοχικά σημαντικά ελλείμματα, που λειτουργούν σαν (σοβαρά) εμπόδια στο ξεκίνημα μιας (νέας) προσπάθειας.
- Παρατηρούνται τμήματα της συνολικής διαδρομής όπου μετά από μια περιοχή με υψηλή συγκέντρωση εμπειρίας, υπάρχει κενό, παράλληλα με διαπιστωμένο έλλειμμα, που λειτουργεί ανασχετικά. Πχ:
 - στους μαθητές και εκπαιδευτικούς: μεταξύ [1] και [3], [4] και [6], [6] και [8].
 - στους επιχειρηματίες: μεταξύ [4] και [6], [6] και [8].

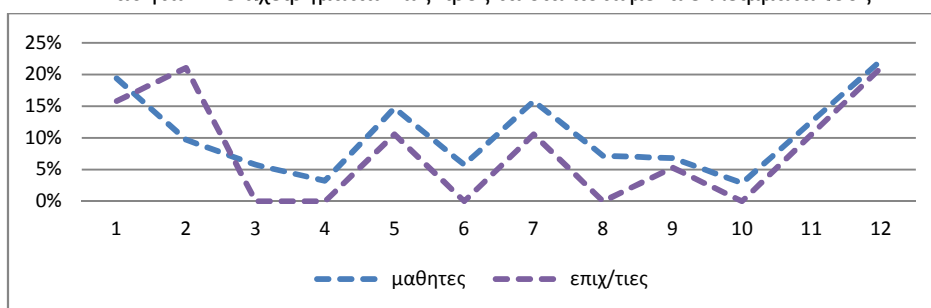
4. Διερευνώντας την ύπαρξη κοινών μοτίβων ανάμεσα στις ομάδες ελέγχου, διαπιστώνονται τα εξής:

- Οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί είναι οι μόνοι που έχουν σχεδόν ομοίμορφο μοτίβο συλλογικής εμπειρίας. Μόνες εξαιρέσεις η [11]: *αμφισβήτηση* και δευτερεύοντες η [5]: *επέκταση*.

- Σχετική ομοιομορφία παρουσιάζουν και τα μοτίβα επιλογών:

– Μαθητών – επιχειρηματιών ως προς τα διαπιστωμένα ελλείμματά τους

- Την μεγαλύτερη ανομοιομορφία παρουσιάζουν τα μοτίβα επιλογών:

- Μαθητών – επιχειρηματιών ως προς την συλλογική εμπειρία (δεν έχουν κοινή)
- Εκπαιδευτικών – διοικητικών ως προς τα διαπιστωμένα ελλείμματά τους
- Εκπαιδευτικών – επιχειρηματιών ως προς την συλλογική τους εμπειρία και
- Διοικητικών – επιχειρηματιών ως προς την συλλογική τους εμπειρία.

Συμπεράσματα

1. Εντοπίζοντας τη συλλογική εμπειρία και ικανότητα των διαφόρων ομάδων για την αντιμετώπιση των αναπόδραστων αυτών προκλήσεων, καθώς και την ύπαρξη κοινών μοτίβων, μπορούν να σχεδιαστούν κατάλληλες δράσεις ενδυνάμωσης.
2. Η επισήμανση των γνωστών και άγνωστων κενών (ελλειμμάτων και μη-εμπειρίας αντιστοίχως) αντιμετωπίζεται εκπαιδευτικά με διαφορετικό τρόπο, καθώς τα ελλείμματα μπορεί να κρύβουν και φόβο.
3. Οι περιπτώσεις του 3^{ου} ευρήματος, δηλ. των διαδοχικών σημαντικών ελλειμμάτων και των κενών εμπειρίας, που λειτουργούν ανασχετικά σε μια νέα προσπάθεια, πρέπει να αποτελέσουν δευτερεύοντες εκπαιδευτικούς στόχους (ανάπτυξη σχετικών δεξιοτήτων – ικανοτήτων).

2. ΠΡΟΦΙΛ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ & ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ

3.1 Παρόντα και εν δυνάμει αρχετυπικά χαρακτηριστικά

Ευρήματα

1. Υπάρχει εντυπωσιακή σύμπτωση απόψεων ανάμεσα στις ομάδες ελέγχου ως προς τα κυρίαρχα αρχετυπικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών και καταναλωτών του σήμερα
2. Σε σχέση με το αύριο, μαθητές, εκπαιδευτικοί και διοικητικοί εμφανίζουν ομοιόμορφες προτιμήσεις και για επιχειρηματίες και για καταναλωτές. Ενώ οι επιχειρηματίες κάπως διαφοροποιούνται, ιδίως σε σχέση με τις προσδοκίες τους για τους καταναλωτές .
3. Τα κυρίαρχα σήμερα χαρακτηριστικά και η εξέλιξή τους σε ένα επιθυμητό αύριο έχουν ως εξής:
 - Η επιβίωση & αλληλεξάρτηση [2], κυρίαρχη σήμερα και στους επιχειρηματίες και στους καταναλωτές, είναι εφήμερο χαρακτηριστικό, γιατί εξαφανίζεται στο επιθυμητό αύριο.
 - Ομοίως το θάρρος και η μαχητικότητα [3] βγαίνουν από την εικόνα των επιχειρηματιών του αύριο.
 - Από την άλλη, η αναζήτηση & εξερεύνηση [8], που είναι κυρίαρχο σήμερα στους καταναλωτές και παρόν στους επιχειρηματίες, παραμένει και στους δύο στοιχεία του επιθυμητού αύριο.
 - Παρομοίως και η ευχαρίστηση & προκλήσεις [10] στους καταναλωτές μένει σταθερή.
4. Τα σημαντικότερα αναδυόμενα (εν δυνάμει) χαρακτηριστικά είναι τα εξής:
 - Οι σοφές και δίκαιες επιλογές [12], τόσο στους επιχειρηματίες, όσο και στους καταναλωτές
 - Η αφοσίωση και γενναιοδωρία [1],ως προσδοκία για τους επιχειρηματίες και
 - Ο ιδεαλισμός & εμπιστοσύνη [4] για τους καταναλωτές του αύριο.

Συμπεράσματα

1. Η μάλλον οδυνηρή εμπειρία από κάποια κυρίαρχα σήμερα χαρακτηριστικά φαίνεται να οδηγεί στον 'εξορισμό' τους από ένα προσδοκητό αύριο, ακόμα κι αν αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους της επιχειρηματικότητας. Πχ η επιβίωση & αλληλεξάρτηση που δείχνει μάλλον εφήμερη, τόσο για τους επιχειρηματίες, όσο και για τους καταναλωτές.
2. Από την άλλη υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά που φαίνονται σταθερά τόσο σήμερα, όσο και αύριο, όπως πχ η αναζήτηση – εξερεύνηση.
3. Τέλος, υπάρχει η κυριαρχία & έλεγχος, που εκτός από χαρακτηριστικό του επιχειρ/τία σήμερα είναι εν δυνάμει του καταναλωτή αύριο.

3.2 Διασυνδεσιμότητα χαρακτηριστικών – Προφίλ σήμερα / αύριο

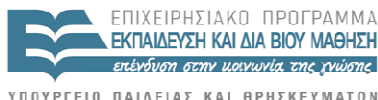
Ευρήματα

1. Οι επιχειρηματίες του σήμερα χαρακτηρίζονται από:
 - επιβίωση & αλληλεξάρτηση [2]
 - θάρρος και μαχητικότητα [3]
 - (προσπάθεια για) κυριαρχία & έλεγχο [9]και δευτερευόντως από:
 - αναζήτηση-εξερεύνηση [8] και
 - ρήξη & ανατροπή [7].
2. Οι καταναλωτές του σήμερα χαρακτηρίζονται από:
 - επιβίωση & αλληλεξάρτηση [2]
 - αναζήτηση & εξερεύνηση [8]και δευτερευόντως από:
 - ευχαρίστηση & προκλήσεις [10]
 - μαγικές λύσεις μεταμόρφωσης [11] και
 - σοφές & δίκαιες επιλογές [12].
3. Η φιγούρα του επιχειρηματία του αύριο (ως προσδοκία) περιλαμβάνει:
 - σοφές & δίκαιες επιλογές [12] (κυρίαρχο χαρακτηριστικό)
 - αφοσίωση & γενναιοδωρία [1],
 - αναζήτηση & εξερεύνηση [8]και δευτερευόντως από:
 - πάθος & ευαισθησία [6] και
 - ιδεαλισμό & εμπιστοσύνη [4].
4. Η φιγούρα του καταναλωτή του αύριο (ως προσδοκία) περιλαμβάνει:
 - σοφές & δίκαιες επιλογές [12],
 - ιδεαλισμό & εμπιστοσύνη [4]και δευτερευόντως από:
 - αναζήτηση & εξερεύνηση [8]
 - (προσπάθεια για) κυριαρχία & έλεγχο [9] και
 - ευχαρίστηση & προκλήσεις [10].

Τα παραπάνω απεικονίζονται στα ακόλουθα γραφήματα.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

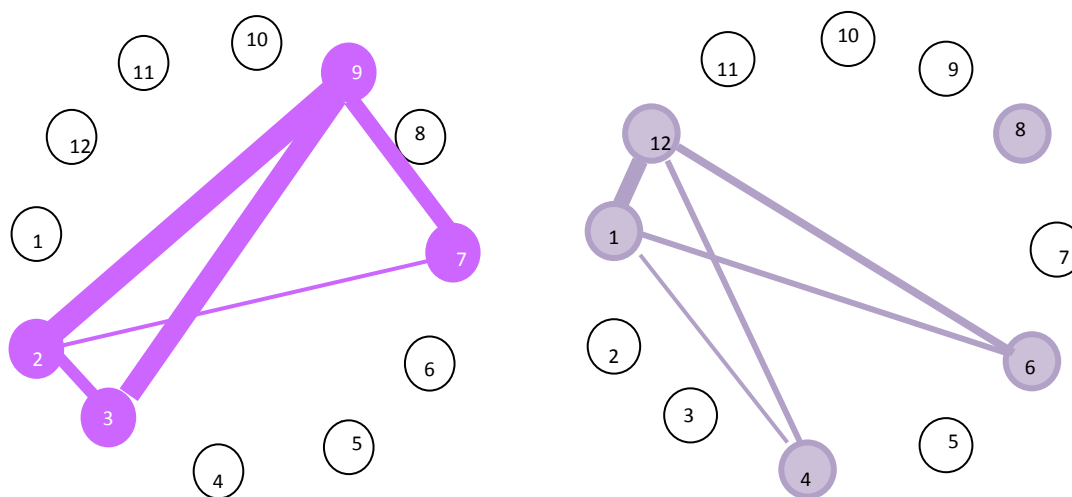

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

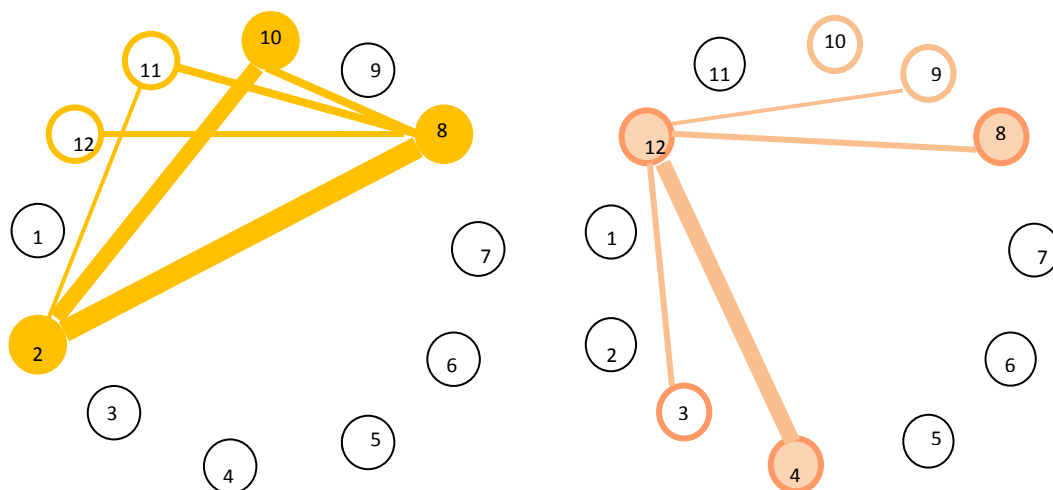

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Διάγραμμα 6α: Προφίλ επιχειρηματία σήμερα / αύριο

Διάγραμμα 6β: Προφίλ καταναλωτή σήμερα / αύριο

Συμπεράσματα

1. Όπως φαίνεται στους ανωτέρω γράφους, είναι αξιοπρόσεκτη η παρόμοια αλλαγή των μοτίβων επιχειρηματιών και καταναλωτών από το σήμερα στο αύριο.
2. Ειδικά δε το αύριο εμφανίζει 2 κοινά σημεία ανάμεσα σε επιχειρηματίες και καταναλωτές [12] και [4], γεγονός το οποίο ενδεχομένως παραπέμπει σε κοινές προσδοκίες.
3. Τα στοιχεία αυτών των συνδυασμών και μετατοπίσεων μπορούν να αξιοποιηθούν για την παραγωγή φιγούρων εκπαιδευτικών σεναρίων και μελετών περιπτώσεων.

3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Πίνακας ευρημάτων

Τα αποτελέσματα των απαντήσεων ταξινομημένα ανά τομέα/ζήτημα και βαθμό συμφωνίας έχουν ως εξής:

ΕΡΩΤΗΣΗ		ΑΠΑΝΤΗΣΗ			
Τομέας	Ζήτημα	Πλήρης συμφωνία	Μερική συμφωνία	Διαφωνία	Αξιοσημείωτα
Κατευθύνσεις & περιεχόμενο προγρ/των	Φιλοσοφία επιχείρησης	“όλα” (φαινομενικά)	οικονομικό αποτέλεσμα + κοινωνική ευθύνη	(περιβαλλοντική ευαισθησία)	↓ οικονομ.αποτέλ. (Ε)
	Βασική επιδίωξη επιχ/σης	επιβίωση στην αγορά	“όλα”	ανθρ. σχέσεις , καινοτομ.	↓ σχέσεις (Ε+Μ)
	Σημαντικότερη φάση	όχι η δημιουργία - “όλα” (φαινομ)	εδραίωση + προσαρμογή		↓ δημιουργία (όλοι)
	Επίκεντρο προγρ/τος	“όλα” - όχι γνώσεις οικ. & διοικ.	επιχειρηματικό πνεύμα		↓ γνώσεις οικ. & διοικ.
	Όφελος συμμετοχής	όχι εξειδ. γνώσεις	“όλα”		(δεξιότητες + νέα οπτική)
Οργάνωση, μορφή & μέσα προγρ/των	Μορφή	Case studies + βιωματικά projects - Όχι θεωρητικές διαλέξεις			↓ θεωρία & διαλέξεις ↑ βιωματ. C/S
	Εκπαιδ. Μέσα	Οπτ/ακουστ. υλικό + πρόσβαση σε internet – Όχι σημειώσεις			↓ εκπαιδ.σημειώσεις ↑ ο/α υλικό via internet
	Άλλα εφόδια	Όχι χρήματα – ο χρόνος αρκεί	Λιγότερη γραφειοκρατία (Ε)		↓ χρήματα μικροεξόδων
	Τόπος διεξαγωγής	Εντός ΚΑΙ εκτός σχολείου			↑ μικτό
	Χρονική ζώνη διεξαγωγής		Εντός / εντός & εκτός ωραρίου		2 ξεκάθαρες επιλογές

Προϋποθέσεις συμμετοχής	Μαθητές	όχι ανάγκη για ειδικές γνώσεις	ενδιαφέρον & δέσμευση + εμπειρία συμ/χής & συνεργ.		↓ ειδικές γνώσεις
	Εκπαιδευτικοί	“όλα” (ενδιαφέρον για επιχειρείν + ανοικτό μυαλό + χρόνος)			‘όλα’
	Εκπαιδευτικοί	όχι ανάγκη για ειδικές γνώσεις	εμπειρία σε επιχείρηση	Επικοινωνία- εμπειρία προγρ/των	↓ γνώσεις - πτυχίο
	Επιχειρήσεις	αντικείμενο + καλή οργάνωση	όχι κατ’ ανάγκη κοντά στο σχολείο		↑ καλή οργάνωση
	Εμπειρία συμμετοχής	Άρεσε σ’ όσους είχαν ξανά συμμετάσχει			↑ ξεκάθαρη επιλογή

Συμπεράσματα

1. Με τις απαντήσεις στην 1^η ενότητα ερωτήσεων, οι συμμετέχοντες δείχνουν ότι δεν γνωρίζουν / δεν κατανοούν ότι το “όλα” στις επιχειρήσεις σημαίνει μη-ύπαρξη ταυτότητας/προσανατολισμού και ουσιαστικά παράλυση.
2. Επίσης ενδεχομένως δείχνουν να ενδιαφέρονται για σειρά προγραμμάτων, δεδομένου ότι η δυνατότητα στόχευσης ενός εκπαιδευτικού προγράμματος είναι περιορισμένη.
3. Η υποτίμηση (από τους εκπαιδευτικούς) της σημασίας του οικονομικού αποτελέσματος και των σχέσεων μέσα σε μια επιχείρηση πρέπει να τύχει προσοχής. Το ίδιο και η (γενικευμένη) μη-προϋπόθεση σχετικών γνώσεων για τη συμμετοχή τους.
4. Η χαμηλή / μηδενική προτίμηση για τους παραδοσιακούς τρόπους εκπαίδευσης (θεωρητ.διαλέξεις + εκπαιδ.σημειώσεις) και η υψηλή προτίμηση για βιωματικά εργαστήρια και case studies πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στη σχεδίαση των νέων προγραμμάτων.
5. Τέλος, φαίνεται ότι αναδύεται η ανάγκη για προγράμματα που δεν θα στοχεύουν στις γνώσεις, αλλά στις δεξιότητες (skills-oriented) και ιδίως στις ικανότητες εδραίωσης και αλλαγής – προσαρμογής.

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Ευρήματα

Με βάση τις απαντήσεις των ομάδων, οι χαρακτηρισμοί που αποδόθηκαν στη διαδικασία ήταν (κατά σειρά συχνότητας) οι εξής:

ΣΥΧΝΟΤΕΡΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ	Μαθητ.	Εκπ/κοι	Διοικ.	Σύνολο
ενδιαφέρουσα - πολύ ενδιαφέρουσα	30	5	8	43
καλή - πολύ καλή - εντυπωσιακή	19	2	3	24
ευχάριστη	10	2	4	16
πρωτότυπη - καινοτόμα	9	5	2	16
προβληματισμός	11	1	2	14
ανάγκη για σαφήνεια	6	3	5	14
συνεργατική	7	3	2	12

Το πρόσημο των απαντήσεων ανά ομάδα ποσοτικά έχει ως ακολούθως:

ΠΡΟΣΗΜΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΩΝ (συνολ.)	Μαθητ.	Εκπ/κοι	Διοικ.	Σύνολο
Θετικοί – πολύ θετικοί	122 81%	29 71%	34 72%	185 77%
Αρνητικοί - αμφισβητούμενοι	29 19%	12 29%	13 28%	54 23%

Συμπεράσματα

1. Η αξιολόγηση της (πρωτότυπης) αυτής ερευνητικής διαδικασίας ήταν θετική και επιβεβαιώνει ότι δεν υπάρχει πρόβλημα εφαρμογής.
2. Η όλη διαδικασία χαρακτηρίστηκε ως 'ενδιαφέρουσα – πολύ ενδιαφέρουσα' και δευτερευόντως ως καλή – πολύ καλή – εντυπωσιακή, ευχάριστη, πρωτότυπη & καινοτόμα, πρόξενος στοχασμού-προβληματισμού, συνεργατική, αλλά και ότι είχε ανάγκη για μεγαλύτερη σαφήνεια.
3. Ειδικά στο θέμα της ασάφειας (που ήταν σκόπιμη για μεθοδολογικούς λόγους), πολλοί από τους συμμετέχοντες (ανάμεσά τους και αρκετοί εκπαιδευτικοί) έδειξαν, αρχικά να δυσκολεύονται. Η επιθυμία για 'ξεκάθαρες καταστάσεις / συνθήκες' πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη στη προετοιμασία των νέων προγραμμάτων, γιατί η αβεβαιότητα και η ασάφεια είναι χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας.

ΜΕΡΟΣ II: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Με βάση τα ευρήματα και συμπεράσματα της έρευνας πεδίου και τα πορίσματα της ανασκόπησης της διεθνούς εμπειρίας και των σύγχρονων τάσεων στην εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, διατυπώνονται οι παρακάτω περιγραφόμενες θέσεις, που συνιστούν το σκεπτικό των προτάσεων του μελετητή.

Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται αρχικά τα επίπεδα διάρθρωσης και η φιλοσοφία των προτάσεων και κατόπιν (συνοπτικά) οι προτεινόμενες κατηγορίες δράσεων και το σκεπτικό τους. Οι προτεινόμενες δράσεις εντάσσονται σε δύο επίπεδα: Στρατηγικής και Εφαρμογής, αλλά η μελέτη εστιάζει στο πρώτο εξ αυτών. Η φιλοσοφία των προτάσεων, που διατρέχει και τα δύο επίπεδα, απορρέει από τον χαρακτήρα της επιχειρηματικότητας και της εκπαίδευσης σ' αυτήν, καθώς και τις τρέχουσες τεχνολογικές δυνατότητες.

1. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΕΠΙΠΕΔΩΝ

1.1 Επίπεδο Στρατηγικής

Στο επίπεδο αυτό περιλαμβάνονται προτάσεις που αποσκοπούν στην **βελτίωση του περιβάλλοντος**, μέσα στο οποίο θα τρέξουν τα νέα προγράμματα. Πιο συγκεκριμένα αποσκοπεί στην **εξασφάλιση** εκείνων των **συνθηκών** που θα διευκολύνουν:

- την αποτελεσματικότητα των συντελεστών των προγραμμάτων
- την άρση της αποσπασματικότητας των ενεργειών και
- την ουσιαστική διάδοση και βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων τους.

Στο επίπεδο της Στρατηγικής δεν εντάσσονται κατ' ανάγκη μόνο έργα μεγάλου προϋπολογισμού, αλλά κυρίως έργα **μακράς διάρκειας** και σημαντικής **αλληλεπίδρασης**, που **διατρέχουν** όλη την προγραμματική περίοδο. Πρόκειται για έργα που διευκολύνουν το **‘πριν’**, το **‘κατά’** και το **‘μετά’** των δράσεων του επόμενου επιπέδου της Εφαρμογής. Δηλαδή, οι εκροές του Στρατηγικού επιπέδου δεν εισρέουν απ' ευθείας στο επόμενο επίπεδο (της εφαρμογής), αλλά εξασφαλίζουν εμμέσως και συνολικά την καλύτερη υλοποίηση των δράσεων του επόμενου επιπέδου.

Παραδείγματος χάρη, έργο στρατηγικής (σημασίας) θεωρείται η ανάπτυξη ενημερότητας στους εκπαιδευτικούς, διοικητικούς κλπ για θέματα προκαταλήψεων και στρεβλών αναπαραστάσεων – ερμηνειών γύρω από την επιχειρηματικότητα. Πρωταρχικός στόχος μιας τέτοιας δράσης είναι οι συντελεστές αυτοί να σχεδιάσουν, υλοποιήσουν και διαχειριστούν τα προγράμματα που τους αφορούν με συγκλίνουσες αντιλήψεις και δευτερεύων να δημιουργηθεί βαθμιαία μια ανοικτή κοινότητα ενδιαφερομένων και επαρκών (από πλευράς ικανοτήτων) στελεχών, που θα συνεχίσουν να σχεδιάζουν, να υλοποιούν, να διαχειρίζονται και ξανά να σχεδιάζουν κλπ.

Από την άλλη, στο στρατηγικό επίπεδο αξιοποιούνται **κρίσιμες πληροφορίες** που θα προκύπτουν από το επίπεδο της Εφαρμογής, με στόχο την αναπροσαρμογή και την βελτίωση της δικής του λειτουργίας.

Παραδείγματος χάρη, μέσω ενός Συστήματος Διαχείρισης Γνώσης, που και αυτό αποτελεί στρατηγικό έργο, καταγράφονται τα (μη διαχειριστικά) αποτελέσματα των δράσεων και δημιουργούνται σύνθετοι ποιοτικοί-ποσοτικοί δείκτες (αντιλήψεων, κουλτούρας κλπ). Κατόπιν, οι δείκτες αυτοί συγκρινόμενοι βοηθούν να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης σε επίπεδο συλλογικής αλλαγής στάσεων, προσωπικής απόκτησης δεξιοτήτων κλπ μαθητών και εκπαιδευτικών.

1.2 Επίπεδο Εφαρμογής

Στο επίπεδο της Εφαρμογής περιλαμβάνονται ενέργειες που αφορούν την σχεδίαση, υλοποίηση και διαχείριση των προγραμμάτων εκπαίδευσης, καθώς και την αξιολόγηση και διάδοση και των αποτελεσμάτων τους.

Οι ενέργειες μπορούν να αφορούν διάφορες παραμέτρους, μεταξύ άλλων και τις εξής:

- Ο προσδιορισμός των ωφελουμένων και η αποτύπωση των αναγκών τους
- Οι εκπαιδευτικοί στόχοι των προγραμμάτων για κάθε κατηγορία ωφελουμένων
- Το περιεχόμενο, οι τεχνικές και τα μέσα διεξαγωγής κάθε προγράμματος
- Οι προϋποθέσεις συμμετοχής εκπαιδευτικών και μαθητών
- Χρόνος και χώρος διεξαγωγής τους
- Τρόπος και μέσα μοιράσματος της εμπειρίας και γνώσης που αποκομίσθηκε
- Πιστοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν
- Αξιολόγηση επίδρασης προγράμματος σε επίπεδο στάσης στους εμπλεκόμενους

2. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

2.1 ΣΚΕΠΤΙΚΟ

- Οι επιχειρηματίες πρέπει να έχουν κατάλληλες δεξιότητες, παρά εξειδικευμένες γνώσεις. Και οι δεξιότητες αποκτώνται μέσω βιωματικής εκπαίδευσης και πρακτικής, γιατί όπως έλεγε η Maya Angelou, «οι άνθρωποι θα ξεχάσουν αυτό που είπες, θα ξεχάσουν ακόμα και αυτό που έκανες, αλλά δεν θα ξεχάσουν ποτέ πώς τους έκανες να νιώσουν». Αυτό είναι η πεμπτούσια του τρόπου εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα.
- Από την άλλη, οι επιχειρηματίες μαθαίνουν καλύτερα αφομοιώνοντας την εμπειρία άλλων επιχειρηματιών / ομοτίμων τους. Και ο απλούστερος τρόπος για να γίνει αυτό είναι μέσω αφηγήσεων τρίτων, αλλά και μέσω εκπαιδευτικών σεναρίων που θα στηρίζονται σ' αυτές.
- Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα αφορά κάτι περισσότερο από την απόκτηση διοικητικής και οργανωτικής εμπειρίας, αφορά την καλλιέργεια του επιχειρηματικού πνεύματος. Πρέπει να βοηθήσει τον εν δυνάμει επιχειρηματία να επιδιώκει την επιτυχία παρά την τελειότητα, να αναπτύξει τη συναισθηματική νοημοσύνη του και να αντιλαμβάνεται τη κίνηση και την αλλαγή που συμβαίνει γύρω του.
- Έτσι, πρέπει να γίνει κοινά κατανοητή α) η μεγάλη εκπαιδευτική σημασία της αξιοποίησης του λάθους, β) η μη επιδίωξη διατήρησης του ελέγχου κατά τη διαδικασία και γ) η ενημερότητα για τις προσωπικές προκαταλήψεις του καθενός.
- Για τον σκοπό αυτό, οι εκπαιδευτικοί που θα εμπλακούν πρέπει να αποκτήσουν συναίσθηση των προκαταλήψεων και των 'τυφλών σημείων τους' σε σχέση με το επιχειρείν και να εκπαιδευτούν σε τρόπους αντιμετώπισής τους.
- Οι σημαντικότερες αδυναμίες σε επίπεδο στρατηγικής των ελληνικών προγραμμάτων εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα αφορούν:
 - την έλλειψη συστηματικών σχεδίων,
 - την μη απόδοση σημασίας στη διαφορετικότητα αντιλήψεων και αξιών ανάμεσα στους εμπλεκόμενους συντελεστές, με αποτέλεσμα μονομέρεια και αποκλίσεις και
 - την μη-ύπαρξη συστημάτων διαχείρισης των αποτελεσμάτων των δράσεων και πρόσβασης των ενδιαφερομένων σ' αυτά.
- Η άρρητη (άδηλη) γνώση των παλαιότερων και εν ενεργεία επαγγελματιών και επιχειρηματιών ενός χώρου είναι, μαζί με τις δεξιότητες, το σημαντικότερο στοιχείο που πρέπει να προσλαμβάνει ένας νέος που προσανατολίζεται να μπει ή να εργαστεί στην αγορά.

- Η αφήγηση ιστοριών (narrative / storytelling) είναι για πολλούς ο ιδανικότερος τρόπος καταγραφής της άδηλης γνώσης. Και τα ημιδομημένα σενάρια ο καλύτερος τρόπος για την κατανόηση του βαθμού / επιπέδου ενσωμάτωσής της.
- Καθώς η μάθηση και η επιχειρηματικότητα έχουν χαρακτήρα οικολογίας, οι μορφές εκπαίδευσης που θα επιλεγούν πρέπει να έχουν τέτοια χαρακτηριστικά: σχετικά άτυπο χαρακτήρα, επιδίωξη διαφορετικότητας, αυτοοργάνωση, κοινότητες ανταλλαγής (ιδεών και γνώσης) κλπ.
- Τα σύγχρονα εργαλεία και οι τεχνικές για την αξιοποίηση της εμπειρικής γνώσης και την αποτύπωση της κουλτούρας προσεγγίζουν με τρόπο νατουραλιστικό (φυσικό) τη διαδικασία της μάθησης και γι αυτό είναι ιδιαίτερος εύρηστος.
- Υπάρχει ανάγκη σύνδεσης της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα τόσο με την συμβουλευτική (αρχικά σε θέματα προσανατολισμού και μετά ως coaching - mentoring), όσο και με την πιστοποίηση των αποκτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων.
- Ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και πιστοποίησης γνώσης για την ανάπτυξη της νεανικής επιχειρηματικότητας είναι σήμερα εφικτό. Επιπροσθέτως, η εμπειρία από την ανάπτυξή του, αλλά και τα δεδομένα του, μπορούν να φανούν χρήσιμα σε ενδεχόμενες επεκτάσεις του.

2.2 Κατηγορίες προτεινομένων ενεργειών

Παρακάτω αναφέρονται επιγραμματικά τέσσερις κατηγορίες προτεινομένων ενεργειών που εντάσσονται στο στρατηγικό επίπεδο.

1. Δημιουργία communities αντί δομών

Υποβολή δημιουργίας άτυπων και αυτοοργανούμενων μικτών κοινοτήτων μαθητών και εκπαιδευτικών, αναδυόμενων συνήθως **μετά** την εφαρμογή ενός επιτυχημένου προγράμματος. Τέτοιες κοινότητες, που δημιουργούνται και στηρίζονται από το φυσικό ενδιαφέρον των μελών τους (και όχι από κάποια επίσημη – διαχειριστική υποχρέωση) μπορεί να εξελιχθούν σε ελκυστή συμμετοχής και άλλων και να παρέχουν και υπηρεσίες mentoring και peer-coaching.

2. Τράπεζα οπτικο-ακουστικού εκπαιδευτικού υλικού

Οικοδόμηση μιας συλλογής οπτικο-ακουστικού υλικού εκπαίδευσης σε θέματα επιχειρηματικότητας και ανάπτυξης δεξιοτήτων, με την συμβολή των ανωτέρω κοινοτήτων, που θα λειτουργεί σε ανοικτή – ελεύθερη βάση και θα εμπλουτίζεται μέσα από την χρήση των μελών. Θα αποτελείται από ποικιλία υλικών, που θα εκτείνονται από βίντεο δράσεων, μέχρι αποσπάσματα ταινιών, φωτογραφιών έργων τέχνης και οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν ερέθισμα στοχασμού και δημιουργικότητας.

3. Σύστημα διαχείρισης και πιστοποίησης γνώσης για τη νεανική επιχειρηματικότητα
Έχει αναφερθεί διεξοδικά στο 3^ο Μέρος του τεύχους Β' της Τελικής Έκθεσης και προβλέπει τη δημιουργία του ΣΔΓ και την πιλοτική συλλογή και αξιοποίηση αφηγηματικής γνώσης (αρχικά σε επιλεγμένους τομείς). Στο σύστημα αυτό μπορούν να ενταχθούν και εργαλεία πιστοποίησης μη-τεχνικών δεξιοτήτων (soft skills).

4. Ανάπτυξη ικανότητας και ωριμότητας εκπαιδευτών για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας

Στη κατεύθυνση αυτή περιλαμβάνονται δράσεις με στόχο την:

- Ανάπτυξη της ενημερότητας των συντελεστών των προγραμμάτων σε θέματα προκαταλήψεων, διεύρυνσης οπτικής, δημιουργίας συναντίληψης κλπ
- Γνωριμία των εκπαιδευτικών με πτυχές λειτουργίας των επιχειρήσεων και τους τρόπους αντιμετώπισης των καθημερινών προβλημάτων
- Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε ειδικές βιωματικές τεχνικές ανάπτυξης δεξιοτήτων επιχειρηματικότητας και
- Εκπαίδευση στη χρήση τεχνολογιών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Οι προτάσεις αυτές συνιστούν μια βάση συζήτησης για τον κοινό στόχο της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας σε μια διαφορετική όμως βάση σε σχέση με σήμερα.

Διατυπώνονται αξιοποιώντας αφενός την έως τώρα εμπειρία από τα περιορισμένα αποτελέσματα των mainstream πρακτικών και αφετέρου τις αναδυόμενες διεθνώς θεωρητικές προσεγγίσεις και τα καινοτομικά εργαλεία και τεχνικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιο τους.

Αθήνα, Αύγουστος 2014

Στέφανος Μιχιώτης